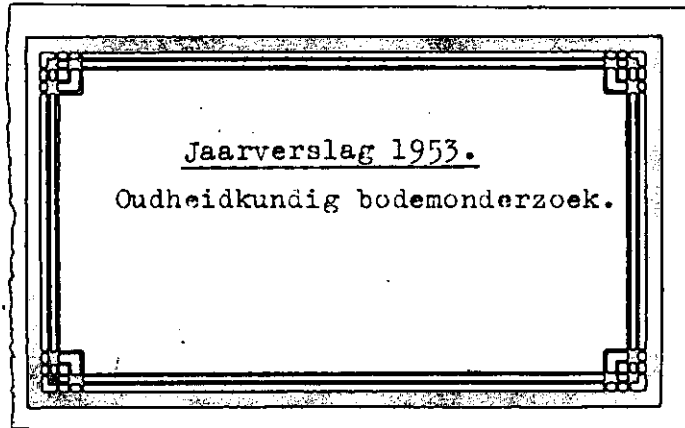

J
bx
800

PERSONALIA

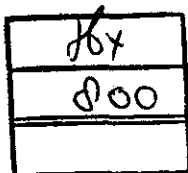
Voor het tekenwerk ten behoeve van het archaeologisch onderzoek in het Zuiderzeegebied en tevens voor het museum werd op arbeidscontract aangesteld de Heer B. VAN DALEN als tekenaar B derde klasse. In verband met de sterk uitgebreide administratie en vooral documentatie kon voor enige dagen per week assistentie worden verkregen van de Heer H. VAN ENK, schrijver A.

OOSTELIJK FLEVOLAND

Bij de - tengevolge van de Februariramp sterk verminderde - werkzaamheden van de dienst van de Zuiderzeewerken in Oostelijk Flevoland kwamen slechts enkele vondsten tevoorschijn. Het betrof enige beenderen van dieren uit de Tubantien-fauna en wel van een edelhert (*Cervus elaphus* Linn.), van een steppenwisent (*Bison priscus* Boj.) en van een jong rund. Bovendien werd een voetscherf gevonden van Siegburg steengoed uit de XIV/XVde eeuw. Op Perceel P (Lelystad) is een gedeelte van een barak voor ziekenverpleging gereed gemaakt ten behoeve van het oudheidkundig onderzoek in Oostelijk Flevoland. Het ligt in de bedoeling deze ruimte in het komend voorjaar in gebruik te nemen.

NOORDOOSTPOLDER

Speciale aandacht is besteed aan de gesteenten van de eindmorene van het Drentse stadium van het Riss-glaciaal bij Urk. Daar de werken ten behoeve van het in cultuur brengen en bebossen in dit gebied in snel tempo vorderen, werd het noodzakelijk geacht hier het belangrijkste materiaal te verzamelen en voor ondergang te behoeden. Een en ander kon geschieden door de welwillende medewerking van de Heren B. BOELENS, P. VAN DER LIJN en W.T. HELLINGA. De hoofdgedachte is geweest het verzamelen van erratica, die anders zouden worden ondergeploegd, en voorts het nummeren en beschrijven van een kleine type-collectie gesteenten op het reservaat. Tevens kon de collectie op Schokland - wat betreft de kristallijne gesteenten - belangrijk worden uitgebreid. Ook van de kalkstenen werd een groot aantal

stukken - 2000 - bijeengebracht, welke hoeveelheid ook kwalitatief een voor ons land welhaast uniek studiemateriaal betekent, met onder meer talrijke Crinoiden- en Beyrichiën-kalken, zeer fraaie koralen, Trilobieten, zeldzame visresten. Verder werden veel kalkstenen van enkele schollen systematisch verzameld en er zijn enige zeefmonsters genomen. Al deze kristallijne- en sedimentaire zwerfstenen zijn geïnventariseerd en opgeborgen voor latere bestudering door een geoloog.

Regelingen voor toegang tot het reservaat zijn in overleg met de houtvester van het Staatsbosbeheer en de Directie van de Wieringermeer (Noordoostpolderwerken) in voorbereiding.

Door bijzondere omstandigheden is voor korte tijd een gedeelte van het terrestrisch Eemien bij De Voorst open geweest. Van deze gelegenheid is gebruik gemaakt om hout- en plantendelen in veiligheid te brengen.

De bodemkundige afdeling van de Directie van de Wieringermeer is er bij het karteren reeds op enkele plaatsen in geslaagd de aanwezigheid van laatglaciaal veen vast te stellen, zowel in het Noorden als in het Zuiden van de Noordoostpolder, welke veenvormingen palynologisch onderzocht zijn door Prof. FLORSCHÜTZ, die de monsters als Allerødveen heeft onderkend. In deze terreingedeelten zijn nu archaeologische verkenningen uitgevoerd, welke echter tot nu toe nog geen positieve resultaten hebben opgeleverd.

Eveneens is het hier en daar aan de oppervlakte tredende pleistocene landschap ten Noorden en Noordwesten van Schokland uitvoerig verkend, ten einde na te gaan of zich ^{hier} evenals ten Zuidwesten van het zuidelijk deel van het eiland praehistorische bewoners kunnen hebben opgehouden. Hoewel ook hier de resultaten negatief waren, is dit onderzoek voor het inzicht in de geologische en archaeologische ontwikkeling van Schokland van veel belang geweest.

In Sectie O is in uitgegraven tochtgrond een bijl van hertshoorn gevonden. Het in zeer gave staat verkerende werktuig is vervaardigd uit het basale gedeelte van een gewei van een edelhert (*Cervus elaphus* Linn.). Naar het lijkt is de rozestok iets bijgehakt en de hoofdtak schuin doorsneden. Hier zijn duidelijke sporen van het snijwerktuig te zien. De oogtak is verwijderd tot op het poreuze beenge-

deelte en er is een cilindrisch gat geboord, evenwijdig aan de snede van de bijl. De snede zelf is niet scherp, maar wel door het gebruik gepolijst. Daarom doet ook deze bijl sterk denken aan een hak voor grondbewerking. In de Noordoostpolder is al eens eerder een - zwaar beschadigde - hertshoornen bijl van dezelfde grootte als het nu gevonden exemplaar aangetroffen en wel in Sectie J. Op deze vindplaats kwam inheems aardewerk van vóór de IVde eeuw n.Chr. tevoorschijn. Een fraaier en naar het ons voorkomt stellig ook ouder exemplaar - van waarschijnlijk mesolithisch type - is gevonden in Sectie B in detritus. Ook is er een als mesolithisch beschreven (BURSCH 1939) vondst, welke opgezogen werd nabij Urk. Een stratigrafisch onderzoek van de tochtalud in Sectie O heeft geen nieuwe gezichtspunten opgeleverd.

Hoewel de vindplaats van artefacten uit de Bronstijd ten Zuiden van Kuinre nog niet nader onderzocht is, zijn er toch weer enkele kleine werktuigjes bij de landbouwwerkzaamheden aan de oppervlakte aangetroffen. Een onderzoek is in voorbereiding.

Het draineren rondom het Noorden van het eiland Schokland - oud Schokker landschap - heeft tal van Middeleeuwse vondsten opgeleverd, waarmee de reeds verworven kennis omtrent het Middeleeuwse Schokland en de bedijkingsgeschiedenis kon worden uitgebreid. Ook aan de Zuidwestzijde van het eiland zijn nu dijksporen gevonden en in kaart gebracht, welke het beeld completeren.

Juist bij het sluiten van het jaar werd nog bij grondverbetering de zool van een in de Middeleeuwen bewoonde terp gevonden op P 14. Een voorlopig onderzoek werd ingesteld, dat nog wordt voortgezet. Er is vrij veel aardewerk gevonden uit de XV/XVIde eeuw en er is een oude put uitgegraven. Talrijke huisdierbeenderen zijn van deze plaats bijeengebracht.

Een vindplaats van Middeleeuwse woonresten in Sectie D, kavels 49 en 50, werd bestudeerd. Hier bleek echter het voormalige landschap intens verstoord te zijn, zodat van de oorspronkelijke situatie weinig meer overgebleven is. Het gevonden schervenmateriaal dateert stellig na omstreeks de Xde eeuw.

In Sectie C is een fraai, gaaf deksel van een zand-

stenen sarcophaag gevonden, die indertijd stellig tijdens het transport verloren is gegaan. De versiering is geheel niet afgesleten. Vermoedelijk heeft men hier dus te doen met een nog niet gebruikt exemplaar.

Veldverkenningen werden nog op ruime schaal verricht, telkens in die terreinen, waar cultuurtechnische werken mogelijkheden voor bestudering van de grondprofielen boden. De systematische contrôle over alle kavels is beëindigd. De verkenningen werden incidenteel uitgevoerd in de Secties A, B, C, D, F, H, J, K, L, M, Q, R, S en leverden zowel geologische als archaeologische gegevens op.

Rondom de Noordpunt van Schokland is bij het maken van een infiltratiesloot het noordelijke, kort na 1788 verlaten gedeelte van de buurtwerf Emmeloord doorgegraven. Daarbij zijn twee oude waterputten aangetroffen, welke tot op de bodem zijn onderzocht. De putten bleken ingegraven te zijn tot in de detritus, die ter plaatse op de Unioklei rust, of juist tot op de Unioklei. De constructie en datering (XVI/XVIIde eeuw) konden worden vastgesteld.

Bij het uitgraven van puin in de terp de Middelbuurt op Schokland is een aanzienlijke hoeveelheid aardewerk gevonden, meest van XIV tot XVIIde eeuwse datering. Vooral de talrijke te restaureren fragmenten van geheel of gedeeltelijk geglazuurd, roodgebakken aardewerk vormen met de resten van Duits steengoed een welkome en waardevolle aanvulling van de collectie, vooral waar een gedateerde brandlaag onderscheidingsmogelijkheid bood. Een merkwaardige vondst is een van dezelfde vindplaats afkomstig benen speelschijfje met een versiering van zeer kleine cirkeltjes, hetgeen doet vermoeden dat het schijfje van Middeleeuwse ouderdom moet zijn. Overigens is het ongeglazuurde steengoed uit Siegburg het vroegste in de terp gevonden vaatwerk, zodat hieruit valt af te leiden, dat de Middel- of Molenbuurt omstreeks 1400 moet zijn aangelegd en nadien vele malen opgehoogd.

Een aantal pachters brachten vondsten aan, waaronder enkele voor het onderzoek en voor de museumcollectie waardevolle stukken. Zo bijvoorbeeld een kandelaar van ongeglazuurd rood aardewerk en een potdeksel van hetzelfde materiaal. Beide voorwerpen zijn op eenvoudige wijze versierd. Het betreft hier twee vondsten van weinig bekend

type, vermoedelijk daterend uit de XVIde eeuw.

In Sectie E kwam bij het ploegen een groot bot boven de grond, dat bij nader onderzoek een kaakfragment van een Groenlandse walvis (*Balaenoptera physalus* (L.)) bleek te zijn. Het been was overlans doorgezaagd teneinde er de zogenaamde kneukolie uit te winnen. Het herinnert aan de walvisvaart, die eertijds ook van de plaatsen langs de oostelijke Zuiderzeekust uit werd ondernomen. Het kon worden toegevoegd aan een aantal andere walvisbeenderen uit de voormalige Zuiderzee.

Scheepswrakken werden gemeld van de kavels D 22, H 73 (geladen met kleine bakstenen), D 92, H 49, een reeds eerder gemeld schip Q 74, een wrak in de berm van de Westerringweg en een scheepsfragment op kavel E 7, waarvan de eigenaardig gevormde voorsteven op Schokland geconserveerd zal worden. Een wrak op kavel A 59 is uitgegraven. Daar dit schip niet belangrijk geacht werd, mede omdat reeds eerder een dergelijk type is opgegraven en getekend, is het zonder verder onderzoek na een tweede verkenning verwijderd. De scheepsinventaris: vaatwerk van XVIII/XIXde eeuwse ouderdom, benevens enkele scheepsblokken en ijzeren werktuigen konden naar Schokland worden overgebracht.

Een met bakstenen geladen scheepje uit Sectie H werd opgegraven en getekend. Het betrof een in deplorabele staat verkerend platboomd vaartuig, dat niettemin enkele wetenswaardige scheepsbouwkundige gegevens opleverde. Van de inventaris werden ongeveer twintig stukken aardewerk teruggevonden, terwijl enkele Goudse pijpen, dank zij het daarop voorkomende merk, vrij nauwkeurig het vergaan bepaalden op kort na 1770 (merk OVERWESEL in Gouda van 6 November 1770). Bij een ander, jonger vaartuig werd volstaan met het graven van een diepe proefsleuf tot aan de kiel van het schip en het bestuderen van het nazinken. Een klein, metaalen kalendertje van 1921 bepaalde het vergaan van dit houten, later met stort omklede schuitje op nauwelijks twintig jaar vóór de droogmaking van de Noordoostpolder. Waar het niettemin weggezakt was tot drie meter diepte, gaf deze kleine proefgraving een beeld van het snelle wegzinken van dit scheepswrak. Doel van het onderzoek was mede een poging tot contrôle op de tot nu toe gevolgde werkmethode, waarvan de juistheid hierdoor wel werd bevestigd.

Aan de gerestaureerde fundering van de Middeleeuwse kerk van Ens op het Zuideinde van Schokland worden thans enkele noodzakelijk gebleken verbeteringen aangebracht.

Tot beter begrip van de verschijnselen in het sterk door erosie en abrasie aangetaste landschap in de Noordoostpolder werden in het randgebied een aantal kleine veldverkenningen uitgevoerd, zonder echter tot opgravingen te komen. Deze kleine steekproeven hebben in sommige gevallen verhelderend gewerkt.

WIERINGEN

Op Wieringen is op het kerkhof van Westerland een opgraving ondernomen naar ter plaatse bekende zandstenen sarcophagen, mede in aansluiting op het onderzoek, dat de Heer H. MARTIN verricht in opdracht van de Fryske Akademie. Als resultaat van de opgraving kwamen twee gave sarcophagen tevoorschijn, beide met deksel. Een van de kisten bevatte nog een begraving in situ, waaraan later een viertal schedels waren toegevoegd. Voorts werd nog een gebroken, open kist onderzocht en een los deksel, terwijl nog twee andere sarcophagen - of mogelijk fragmenten - op de begraafplaats werden vastgesteld. Het in zeer slechte staat verkerende skelet is voor anthropologisch onderzoek opgezonden naar het Anatomisch Laboratorium te Utrecht.

DUIVELAND

Een voorlopig onderzoek vond plaats van grondsporen onder de Noorddijk van de polder Vierbannen op Schouwen, welke op een zeer speciale wijze van verbreding, eventueel herstel, wijzen. Hierbij is gebleken, dat men in tegenstelling tot de veelal gebruikelijke methode - althans in latere tijd in dit gebied, getuige de inlagen en karrevelden - de klei van het schor haalde om daarmee de dijkvoet te verbreden. Men moet zorgvuldig smalle stroken "schorreklotten" opgebouwd hebben, waarna daarbinnen, het latere dijklichaam, zand werd aangebracht. De buitenzijde van de nauwkeurig opgezette rand werd versterkt met willekeurig aangeworpen spitten van dezelfde schorregrond. Het is nog niet mogelijk geweest dit werk zuiver te dateren, noch de zeven of acht ophogingen. Waarschijnlijk is hetgene, dat werd waargenomen, van laat-Mid.

deleeuwse ouderdom. Een voortgezet onderzoek naar de constructie van deze en andere oude dijken is wenselijk ten behoeve van de geschiedenis van de dijkbouw. Dit te meer omdat daarvoor nu een unieke mogelijkheid bestaat.

MUSEUM EN WERKPLAATS

Conserverings- en restauratiewerkzaamheden vonden op vrij grote schaal plaats, zowel wat betreft houten en ijzeren scheepsresten als aardewerk. Ook voor derden werden enkele malen houten scheepsresten in behandeling genomen.

Als gunstig gevolg van het voortgaande restauratiewerk kon de museumcollectie aanzienlijke verbeteringen - ook in opstelling - ondergaan.

Van veel belang was de ingrijpende reorganisatie van het opbergsysteem. Hierdoor is ruimte vrij gekomen en het wordt nu mogelijk met weinig moeite en tijdverspilling bepaalde vondsten uit de vele duizenden stukken te vinden. Het systeem wordt toegepast voor het aardewerk, de studiecollectie huisdierbeenderen en voor de talrijke ijzeren scheepswerktuigen. Voor deze laatste voorwerpen is een ophangsysteem ontworpen. Door deze verbeteringen is het nu ook mogelijk geworden de werkplaats voor gespecialiseerde bezoekers ter bezichtiging open te stellen.

Het inventariseren en beschrijven van vondsten is nagenoeg gereed. Nog slechts weinig materiaal ligt op registratie te wachten. Dit kan nog deze winter worden afgewerkt. Er zijn bovendien veel scherven, die thans van minder belang meer werden geacht, afgevoerd.

Er kon vrij veel documentatiewerk worden verzet. Mede hierdoor groeide de reeds ~~vrij~~ uitgebreide excerptencollectie. De administratie vond normaal voortgang. Het aantal inlichtingen, die men vraagt over oudheidkundige en historische onderwerpen, de Zuiderzee betreffende, neemt sterk toe.

Aan het einde van het jaar is een onderzoek ingesteld door de bouwkundige dienst van de Directie van de Wieringermeer naar de staat van de funderingen van de oude gebouwen op de Middelbuurt en op de Noordpunt van Schokland. Dit in verband met het bestuderen van de mogelijkheid tot eventueel behoud, respectievelijk onderhoud gedurende een aantal

aantal jaren. Tevens zal dit bezien worden in het licht van de afwerking van de Noordpunt met fietspad en beplanting, waardoor het geheel als jong-historisch landschappelijk element een definitieve bestemming kan verkrijgen.

Te Amsterdam werd een kleine tentoonstelling ingericht tijdens het Congres van de Stichting Bevolkingsonderzoek in de drooggelegde Zuiderzeepolders, het Instituut voor Sociaal Onderzoek van het Nederlandse Volk en het genootschap Flevo. Medewerking werd verleend aan de reizende tentoonstelling "Geheimen van de Grond" van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek. Voorts werd meegewerkt aan een tentoonstelling te Muiderberg. Te Amsterdam zijn voor het eerst vondsten uit Oostelijk Flevoland geëxposeerd.

Het museum op Schokland mocht zich weer in druk bezoek verheugen. Onder de ruimtwintigduizend bezoekers bevonden zich als gasten van het Oudheidkundig Bodemonderzoek Mr A.F. Khan, Hoofd van de Archaeologische Dienst van Pakistan en Zijne Excellentie Collart, gezant van Luxemburg. Als gasten van de Directie van de Wieringermeer (Noordoostpolderwerken) hebben talrijke buitenlanders de verzameling bezichtigd. Bovendien bezocht Dr J. van Baal, Gouverneur van Nieuw Guinea het museum.

Uitgebreide voorbereidingen zijn getroffen voor enige publicaties, waaronder vooral die van een reeks scheepsopgravingen.

Publicaties:

Tweemaandelijks verslagen over het oudheidkundig bodemonderzoek in "Overzicht werkzaamheden Directie van de Wieringermeer (Noordoostpolderwerken):

No. 191, Januari - Februari 1953,

No. 192, Maart - April 1953,

No. 193, Mei - Juni 1953,

No. 194, Juli - Augustus 1953,

No. 195, September- October 1953,

No. 196, November - December 1953 (nog niet verschenen)

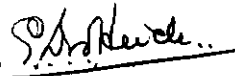
Halfjaarlijkse rapporten over het onderzoek in "Driemaandelijks berichten betreffende de Zuiderzeewerken":

jrg. 34, 2de kwartaal 1953,

jrg. 34, 4de kwartaal 1953 (nog niet verschenen).

Artikelen betreffende het museum verschenen in dag- en weekbladen: onder andere in Trouw, De Noordoostpolder, Schager Courant, Friese Koerier, Jouster Courant, Kamper Nieuwsblad, Het Parool en De Volkskrant.

RIJKSDIENST VOOR HET
OUDHEIDKUNDIG BODEMONDERZOEK
De Hoofdassistent voor het
Zuiderzeegebied,

(G.D. v.d. Heide)

Gezien:
RIJKSDIENST VOOR HET
OUDHEIDKUNDIG BODEMONDERZOEK
De Directeur,

(Dr P. Glazema)